

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Conflict (im)mobiles : biographies of mobility along the Ubangi River in Central Africa

Wilson Janssens, M.C.

Citation

Wilson Janssens, M. C. (2019, September 11). *Conflict (im)mobiles : biographies of mobility along the Ubangi River in Central Africa*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/77742>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/77742>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/77742> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Wilson Janssens, M.C.

Title: Conflict (im)mobiles : biographies of mobility along the Ubangi River in Central Africa

Issue Date: 2019-09-11

Samenvatting in het Nederlands

Conflictmobielen zijn personen wier mobiliteit - en gebrek aan mobiliteit - wordt gevormd door geweld en conflicten. Dit proefschrift is een etnografie van mobiliteit gebaseerd op de persoonlijke verhalen van mensen die zich binnen en buiten de Centraal-Afrikaanse regio over grenzen heen en weer verplaatsen. Door mobiliteit als axioma te nemen en het leven van 'mensen in beweging' centraal te stellen, is het doel van dit proefschrift tweeledig. Enerzijds betwist het de vastgestelde (nationale) grenzen en stelt het statische historische lezingen van Centraal-Afrika aan de kaak. Anderzijds onderzoekt het hoe de meervoudige trajecten van individuen in Centraal-Afrika vorm geven aan het mobiliteitsparadigma. Voor veel mensen in Centraal-Afrika staat mobiliteit centraal in hun bestaan. Ontsnappen aan conflicten en calamiteiten is slechts één van de vele redenen om te migreren. Naast dat het vorm geeft aan de levenswegen van individuen, heeft mobiliteit ook de regio gevormd. Dit proefschrift betwist sedentaire en statische inzichten van 'het veld' en nodigt de lezer uit tot 'ontgrenzen' en door een mobiele lens naar het veld te kijken.

De samensmelting van die hierboven genoemde doelen ligt ten grondslag aan het ontstaan van de 'conflictmobiel' (en soms conflict immobiel). Er zijn veel avatars van de conflictmobiel, waaronder: vluchtelingen en andere ontheemden, humanitaire, handelaars en zakenlui, gewapende groepen, bandieten, universiteitsstudenten en vele anderen die op zoek zijn naar een betere horizon. De CAR (Centraal-Afrikaanse Republiek) vluchtelingstudenten in Kinshasa (DR Congo), waarop het empirische deel van dit proefschrift is gebaseerd, vormen slechts één avatar van de conflictmobiel. Het zijn de omzwervingen van deze studenten, hun levensverhalen, hun zelfredzaamheidsstrategieën, hun dromen en frustraties die aan de basis liggen van dit proefschrift.

Hoofdstuk I schetst het theoretische kader dat vorm geeft aan de conflictmobiel. Dit kader combineert interpretaties van mobiliteit (geïnspireerd door migratie, transnationalisme en vluchtelingenstudies) met concepten van geweld (in het bijzonder de ervaring en verinnerlijking van geweld (m.a.w. *duress*) en sociale theorie rond jeugd. *Vital conjunctures*, belangrijke beslissingsmomenten in de levenspaden van individuen, staan op het kruispunt van *duress* en sociale vorming. In dit proefschrift worden deze *conjunctures* ook vanuit een historisch perspectief bekeken; vandaar het belang van de biografische methode, die de individuele levensverhalen in dialoog brengt met macrohistorische gebeurtenissen. De Ubangi rivier (die de grens vormt tussen de Centraal-Afrikaanse Republiek en DR Congo) dient als achtergrond waartegen deze verhalen worden geplaatst, maar ook als een metafoor voor mobiliteit, verbinding en disconnectie. Lijken worden in

de wateren van deze stroom gegooid, beslissingen worden genomen door de rivier te doorkruisen en de geschiedenis wordt gevormd door de letterlijke en metaforische navigatie op het water.

Na de theoretische inleiding wordt in Deel I van dit proefschrift de mobiele aard van het studiegebied gepresenteerd door een geografische (*multi-sited*), methodologische en historische lens. Het bevraagt de gevestigde grenzen tussen nationale staten en hun koloniale verleden, maar ook de 'harde grenzen' tussen verschillende soorten kennis binnen en buiten de academische wereld. De hoofdstukken in het eerste deel van dit boek bevragen en hervormen statische perspectieven, en vullen ze aan. Hoofdstuk II introduceert mobiliteit en *multi-sitedness* met behulp van visuele technieken. Door het gebruik van kaarten en andere visueel materiaal wordt de lezer uitgenodigd om over de nationale grenzen heen te kijken. Dit hoofdstuk gaat over de vele geografische veldlocaties in Centraal-Afrika die tijdens het veldwerkonderzoek in de meest letterlijke zin van het woord zijn bezocht. Maar het beperkt zich niet alleen tot geografie, het omvat ook historische, digitale en (massa- en sociale) mediaperspectieven. Daarnaast gaat hoofdstuk II in op het conflict dat begon met de staatsgreep van de Seleka in 2013 en introduceert het een aantal van de methoden die tijdens het veldwerk zijn gebruikt.

Voortbouwend op hoofdstuk II behandelt hoofdstuk III de methodologie, maar het gaat verder dan een opsomming en beschrijving van de methoden. Terwijl 'methoden' de eigenlijke bouwstenen zijn van dataverzameling, verwijst 'methodologie' naar een filosofische benadering van het doen van onderzoek en het in het veld zijn, vooral in relatie tot degenen over wie en 'met' wie we onderzoek doen. Deze methodologie gaat verder dan 'het veld' en bevat het belang van bewustwording over een meer inclusieve benadering van onderzoek binnen de academische wereld. Ook hier staat mobiliteit (vooral in de geest) centraal. Het hoofdstuk begint met een beschrijving van fysieke beweging als een middel om gegevens te verzamelen. Langzaam maar zeker maakt fysieke mobiliteit ruimte voor niet-fysieke vormen van mobiliteit. Methoden van bewegen omvatten dus ook het emotioneel 'bewogen' worden of geraakt zijn door wat we in het veld tegenkomen. Deze emotionele lezing van mobiliteit opent alternatieve manieren van denken over meer inclusieve onderzoekspraktijken, maar ook over het 'bewegen' in dezelfde richting met anderen en het creëren van artistieke en academische kennis met anderen.

Voortbouwend op de biografische verhalen en de beschrijving van persoonlijke levenspaden die tussen landen en over de grenzen heen en weer slingeren, brengt hoofdstuk IV enerzijds de geschiedenis van de regio vanuit een subjectief en microhistorisch oogpunt en anderzijds vanuit een mobiliteitsperspectief voort. De levensverhalen in dit hoofdstuk bestrijken samen vier landen in

Centraal-Afrika: de Centraal-Afrikaanse Republiek, de Democratische Republiek Congo en, in mindere mate, Congo-Brazzaville en Tsjaad. De verhalen bepalen de historische context van dit proefschrift en zijn verbonden met macrohistorische gebeurtenissen en nationale geschiedenissen. In dit hoofdstuk wordt de geschiedenis van de prekoloniale tijd tot 2011 behandeld (de meest recente geschiedenis wordt behandeld in hoofdstuk II). Ik onderzoek hierin hoe mobiliteit de regio op lange termijn vorm heeft gegeven: vanaf de oprichting van kleine gemeenschappen tijdens de (uit)spreiding van de Bantoe volkeren; de verschillende slavenroofacties in de prekoloniale tijd; de gewelddadige koloniale indringing en onderdrukking; het kritische decennium rond de onafhankelijkheid in 1960, gevolgd door decennialange dictaturen en militaire bewinden; de tijd van de zogenaamde liberalisering en democratisering, die vervolgens bij de millenniumwisseling tot nieuwe vormen van rebellie en andere gewelddadige uitingen geleid heeft. Omdat het gebaseerd is op levensverhalen volgt hoofdstuk IV een subjectieve chronologie, die door het geheugen gekleurd, en dus niet chronologisch, is. De verhalen die deze levenspaden schetsen gaan over grenzen heen. Ze benadrukken dat, ook al hebben willekeurige grenzen de regio diepgaand beïnvloed en onmiskenbaar vorm gegeven, ze er nooit in geslaagd zijn om de regio volledig te verdelen.

Deel II gaat over de CAR-vluchtelingstudenten in Kinshasa en is gebaseerd op de levensverhalen van deze studenten (hun familieleden, verwanten, vrienden, burens) in Kinshasa, Bangui en Brazzaville. De term vluchtelingstudenten dient enerzijds om hun mobiliteits- en immobiliteitsstatus te accentueren en anderzijds om te proberen een bepaalde groep jongeren aan te duiden. Niet iedereen in deze groep is echter een student in de strikte zin van het woord; sommigen waren nog steeds bezig met het afmaken van de middelbare school, terwijl anderen al enige tijd eerder hadden gestudeerd. Toch zijn ze allemaal stedelijk en opgeleid; en omdat ze zich door conflict over een internationale grens hebben begeven en gebruik maken van het Vluchtelingenverdrag van de Verenigde Naties, omschrijft het adjectief 'vluchteling' hen het best - ze identificeren zich namelijk met het label 'vluchteling'. Deel II bestaat uit vier empirische hoofdstukken, die op zichzelf gelezen kunnen worden, dat wil zeggen *horizontaal*, ook al moedig ik de lezer aan om ze *verticaal* te lezen: als lagen op elkaar, waarin elk hoofdstuk dieper graaft en een nieuwe laag van analyse toevoegt aan het vorige. Dit deel van het proefschrift illustreert, aan de hand van het voorbeeld van de vluchtelingstudenten, hoe jongeren een plaats vinden in hun eigen gemeenschap en daarbuiten. Alle hoofdstukken in dit deel gaan over beweging en het ontbreken daarvan. Beweging wordt in fysieke, symbolische en existentiële termen opgevat. De verschillende hoofdstukken onderzoeken samen de verschillende lagen van de meervoudige omzwervingen van de studenten uit de Centraal-Afrikaanse Republiek.

Hoofdstuk V gaat over de fysieke reis - dat wil zeggen, de meervoudige geografische routes van de vluchtelingstudenten. Het uitgangspunt voor allen is Bangui. Het punt van aankomst is daarentegen meervoudig en verschillend voor elk individu, en naarmate de tijd evolueert en verplaatst het zich. Hoofdstuk V houdt ook rekening met het ontbreken van beweging, de pauzes tijdens verplaatsing, de omwegen en de verschillende momenten van onbeweeglijkheid en vastzitten. Hoofdstuk VI gaat in op de zoektocht naar het 'worden' - met andere woorden, naar de beoogde horizon waar de reis naartoe leidt: toegang tot onderwijs. In dit hoofdstuk wordt onderwijs in de ruimste zin van het woord opgevat: in termen van scholing en opvoeding (zowel door het gezin als door de samenleving in het algemeen). Het hoofdstuk begint met een beschrijving van het Bangui van de jeugd van de vluchtelingstudenten, dat zich afspeelt tegen het turbulente decennium van de jaren negentig. Door een diepere inkijk in hun verleden, helpt het hoofdstuk om de beslissingen die de studenten later in hun leven als jongvolwassenen nemen te contextualiseren en te nuanceren. Scholing en opvoeding beperkt zich echter niet tot de context van Bangui, maar wordt voortgezet in het "opgroeien" in hun geadopteerde thuis, de vijandige stad Kinshasa, waar zij zijn genoodzaakt om een hele reeks van overlevingsstrategieën te ontwikkelen. Kinshasa wordt zo een plaats van opvoeding op het gebied van overleving, een levensschool.

In hoofdstuk VII wordt de zoektocht naar het 'worden' voortgezet, maar de focus verlegt zich naar de wording van de bredere gemeenschap van Centraal-Afrikaanse vluchtelingen in Kinshasa. Hoewel opnieuw uit de vele ervaringen van de verschillende vluchtelingstudenten wordt geput, staat in dit hoofdstuk het verhaal van Euloge - en vooral zijn politieke betrokkenheid en ontwikkeling en dus ook zijn sociale en politieke mobiliteit - centraal. Aan de hand van concrete voorbeelden, waarin Euloge de problemen van leden van de vluchtelingengemeenschap uit CAR in Kinshasa behandelt, worden de wortels van zijn betrokkenheid geïllustreerd. Dit engagement is niet nieuw; het vormt een voortzetting van Euloge's inspanningen als studentenleider in zijn universitaire jaren in Bangui voorafgaand aan de crisis van 2013. Hieruit moet continuïteit, in tegenstelling tot een breuk, in migratie worden begrepen. Hoofdstuk VIII bouwt voort op deze continuïteit, en richt zich op persoonlijke en spirituele groei, maar ook op creativiteit en artistieke uitingen. Het illustreert hoe de vluchtelingstudenten de gevestigde sociale normen trotseren en de grenzen van hun persoonlijkheid verkennen.

De verschillende avatars van de conflictmobiel leiden uiteindelijk tot een reflectie over de definities van de vluchteling enerzijds en van de humanitaire anderzijds. De beweging van beide avatars, en vele anderen, waaronder ook de onderzoeker, wordt gevormd door conflict, maar de routes volgen verschillende mobiliteitsregimes. Terwijl de vluchteling in een staat van verlamming verkeert, is de

humanitair ultra-mobiel. De term conflictmobiel helpt om deze verschillen en ongelijkheden aan de kaak te stellen. Dit proefschrift stelt bovendien dat conflicten en mobiliteit deel uitmaken van de lange geschiedenis die de samenlevingen in Centraal-Afrika heeft gevormd. De conflictmobiel omvat buitenstaanders, indringers en ontdekkingsreizigers en deze laatsten hebben ook een rol gespeeld in de vormgeving van de regio en haar geschiedenis. Het is dit gemeenschappelijke streven naar mobiliteit, ten goede en ten kwade, dat de nomadische geest voedt. Een nomadische geest op zoek naar mogelijkheden om verschillende praktijken van kennisproductie samen te brengen om zo beter te begrijpen wat mobiliteit betekent aan de oevers van de Ubangi rivier.